

### ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОМУНІ ІМЕНІ Ф.Е. ДЗЕРЖИНСЬКОГО

*У статті на основі вивчення діяльності комуни імені Ф.Е. Дзержинського визначено чинники ефективної організації дитячої праці; розглянуто методи та форми роботи у системі становлення особистості та її включення у суспільно корисну діяльність.*

**Ключові слова:** трудова діяльність, дитяча праця, дитячий колектив.

Переорієнтація на демократичні цінності, розвиток громадянських інституцій, підвищення духовності суспільства потребують посилення відповідальності педагогів за рівень інтелектуальних досягнень майбутнього покоління. З огляду на це актуальною стає проблема вивчення та переосмислення досвіду навчання і виховання педагогів-співвітчизників. У цьому аспекті особливо важливо звернутися до досвіду роботи А.С. Макаренка в умовах соціальних катаклізмів, його внеску в розробку теорії та практики виховання особистості.<sup>1</sup>

Виховна система А.С. Макаренка вже більше ніж півстоліття є предметом ретельного аналізу як представників радянської та пострадянської школи педагогічної думки, так і західних науковців. Найбільш значущими результатами таких досліджень стали праці українських і російських теоретиків Є. Балабановича, Л. Віничук, М. Виноградової, Л. Гордіна, Р. Гурової, Н. Дічек, В. Карманова, І. Козлова, В. Коротова, М. Красовицького, В. Кумаріна, П. Лисенка, Ф. Науменка, М. Ніжинського, Н. Ничкало, М. Павлової, А. Фролова, М. Ярмаченка та зарубіжних – Е. Гартмана, В. Зюнкеля, Л. Фрезе, Г. Хілліга, І. Шварцовой та ін.

За всієї суперечливості ідеологічних оцінок суспільно-політичного ладу держави, в якій жив і працював А.С. Макаренко, а також ідейних засад його спадщини, жоден дослідник не може заперечити того факту, що вихованці видатного педагога успішно інтегрувалися у тогочасне суспільство. Для абсолютної більшості з них був характерним високий рівень сформованості соціальних якостей, цінностей, норм, знань, необхідних для ефективного функціонування у соціумі того часу. Отже, незаперечним є той факт, що діяльність комуни імені Ф.Е. Дзержинського досягла ефективної соціалізації своїх вихованців, виправдовувала очікування суспільства і держави.

**Мета статті** – вивчити організацію дитячої праці в комуні імені Ф.Е. Дзержинського; визначити методи реалізації цього процесу у формуванні учнів.

Комуна імені Ф.Е. Дзержинського була не зовсім звичайним виховним закладом. Ця комуна, створена майже 90 років тому, володіла виховними механізмами та педагогічними ідеями, які набагато випереджали свій час. Навіть сучасні колонії для неповнолітніх злочинців або будинки-інтернати не досягали таких видатних результатів на цьому поприщі.

Секрет цієї величезної ефективності виховної роботи залежав, у першу чергу, від керівництва комуни. Видатний педагог А.С. Макаренко, який очолю-

вав комуну імені Ф.Е. Дзержинського з моменту її створення у 1927 р. до 1935 р., зробив справжній прорив у методиці виховання неповнолітніх злочинців і правопорушників. Він успішно об'єднав у своїх педагогічних відносинах із вихованцями колонії, здавалося б, абсолютно несумісні речі – теорію і практику, трудову терапію і свободу дій, навіювання й емпатію.

Робота в комуні була важливим етапом у житті А.С. Макаренка. Саме тут його педагогічні ідеї одержали новий розвиток. Основною у своїй діяльності він вважав чітку цілеспрямованість системи засобів виховання, управління дитячим колективом на демократичних засадах, розвиток самостійності та творчості дітей, виховання дисциплінованості, відчуття обов'язку і відповідальності.

Основоположним здобутком педагога ми вважаємо перетворення трудової діяльності на системоутворювальну основу життя колективу в цілому і кожного вихованця зокрема. Пріоритет трудової діяльності в житті колективу й особистості А.С. Макаренка виводив передусім з потреб політичної та громадянської соціалізації: “Трудова турбота – це не просто дорога до засобів існування, це ще й етика, це філософія нового світу... Як же ми можемо виховати майбутнього громадянина, якщо з малих років не дамо йому можливості пережити досвід цієї трудової турботи і в ній викувати свій характер, своє ставлення до світу, до людей...?” [5].

У результаті “тривалих роздумів, пильних найтонших спостережень, аналізу” А.С. Макаренко сформулював систему вимог до організації трудової діяльності дитячого колективу, що може, на нашу думку, претендувати на певну універсальність. Отже, до головних чинників ефективної організації дитячої праці у комуні імені Ф.Е. Дзержинського належать такі:

1) ставлення до праці як до органічної складової широкої системи вихованих впливів: “труд без освіти, що йде поряд, без політичного й суспільного виховання, не дає виховної користі, є нейтральним процесом”;

2) перетворення “праці-роботи” на “працю-турботу”: “у трудовому зусиллі виховується не тільки робітнича підготовка людини, а і підготовка товариша, тобто виховується правильне ставлення до інших людей, – це вже буде моральна підготовка”;

3) творчий характер праці, що є можливим “лише тоді, коли вихованець ставиться до праці з любов'ю, коли він свідомо бачить у ній радість, розуміє користь і необхідність праці, коли праця перетворюється для нього на основну форму прояву особистості та таланту. Творча праця зовсім неможлива в тих людей, які до роботи ставляться зі страхом, які бояться відчуття трудового зусилля, бояться, так би мовити трудового поту”;

4) ранній початок трудової діяльності дитини у формі гри; посильність і доступність праці, тривалість та результативність трудового зусилля, якість праці;

5) глибоке осмислення вихователем мотивації дитячої праці, взаємозв'язку в ній впливів на різні психічні якості особистості. Педагог вірив, що “коли-небудь справжня педагогіка дослідить механіку людського зусилля, вкаже, яке місце належить у ньому волі, самолюбству, сорому, навіюваності, наслідуванню, страху, змаганню і як усе це комбінується з явищами чистої свідомості, переконаності, розуму”;

6) естетична виразність дитячої праці. Гарна робота “приносить дитині радість. Це буде або радість творчості, або радість перемоги, або радість естетична – тобто радість якості” [3].

Метод взаємозалежного просвітництва забезпечував формування у вихованців потреби й уміння поширювати свої знання, погляди, переконання шляхом залучення комунарів до пропагандистської, роз'яснювальної, творчої роботи в колективі. Сутність цього методу полягала у включенні учнів у ситуації, у яких вони мають переконувати один одного, обмінюватися потрібною інформацією та друкувати її у пресі. Робота над випуском газети розвиває логічний склад мислення, організаторські здібності, комунікативні вміння, сприяє динамічному руху вихованців, формуванню особистості та колективу, усвідомленню потреби “перспективних ліній”, формує прикладні знання, уміння, навички.

Педагог В. Терський пригадував, що в комуні імені Ф.Е. Дзержинського виходило багато газет. Серед них найбільш читабельна була стіннівка “Дзержинець” (орган партосередку, бюро комсомолу і ради командирів комуні). У ній часто вміщував матеріали А.С. Семенович, який особисто приносив замітки, надруковані на машинці. Кожен номер активно і критично обговорювався, старанно добирався матеріал, газета вміщувала 10–15 ілюстрацій. “Наші юнкори були активними дописувачами, – розповідав киянин Л. Конисевич, який у 1988 р. побував у Сумах і Білопідлі. – Ми випускали свою газету щодня. Вона мала довжину 15 метрів. А в редколегії налічувалося близько 80 осіб. Юнкори писали замітки охоче, на різні теми. Антон Семенович друкував їх на машинці. Бувало, клопотався до двох годин ночі, був надто захоплений колективною справою”.

Комуна імені Ф.Е. Дзержинського була успішною у справі професійної соціалізації: підготувала велику кількість грамотних, кваліфікованих молодих робітників, що були вкрай необхідними країні в умовах індустріалізації; у справі політичної та громадянської соціалізації. Макаренківська система стала взірцем для наслідування, була творчо відтворена і розвинута у цілій плеяді авторських шкіл, які дістали назву школи-господарства.

Найбільш системно і доцільно організованою була система зв'язків із навколишнім світом комуні імені Ф.Е. Дзержинського. Шефами цього закладу були харківські чекісти, які надавали йому фінансову підтримку (відраховували на етапі створення комуні певний відсоток від своєї заробітної плати на будівництво й утримання комуні), мали моральний вплив (дуже часто бували в закладі, цікавились усіма аспектами його життя). Успішній професійній та громадянській соціалізації вихованців сприяли шефські відносини з трудовими колективами Харкова, передусім із вагоноремонтним заводом. Надзвичайно активними і різносторонніми були і культурні зв'язки комуні з містом. Вихованці А.С. Макаренка згадують, як щодня у них було не менше ніж 20 безкоштовних білетів у різні театри (російської й української драми) та в цирк. Театральним гуртком у комуні професійно керував режисер драматичного театру [1, с. 62].

**Висновки.** Таким чином, педагог-практик А.С. Макаренко у своєму досвіді подає зразки найсучасніших розв'язань вкрай актуальних для нас питань: мети виховання, гармонізації єдності інтересів особистості, колективу і суспільства, навчання з виробничою працею, політехнічної підготовки з професійною, розвитку самодіяльності та самоврядування дітей, їх громадської активності тощо. У практиці комуні імені Ф.Е. Дзержинського в умовах виховного колективу всі найскладніші завдання виховання були успішно розв'язані ним уже в 30-ті рр., тоді як у сучасній школі вони до цього часу гостро потребують свого вирішення. Тому сьогодні багато педагогів-практиків вважають його систему виховання

особистості у колективі компасом, а в сучасній складній обстановці – навіть рятувальним колом для директора, класного керівника, вчителя.

**Список використаної літератури**

1. Лысенко П.Г. Судьбы воспитанников А.С. Макаренко. Документально-биографические почерки / П.Г. Лысенко. – Полтава : Полтавский литератор, 1994. – 203 с.
2. Макаренко А.С. Воспитание в семье и школе / А.С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1983. – С. 287–314.
3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения : в 8 т. / А.С. Макаренко. – М., 1983. – Т. 2. – С. 502.
4. Макаренко А.С. Педагогическая поэма / А.С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1986.
5. Макаренко А.С. Методы воспитания / А.С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1984. – С. 123–139.
6. Макаренко А.С. Педагоги знизують плечима. Марш 30 року. ФД-1. З історії комуні ім. Ф.Е. Дзержинського / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1972. – С. 225–233.
7. Явлинский А.Г. Учитель и друг А.С. Макаренко / А.Г. Явлинский. – Л. : Изд-во Львовского ун-та, 1954. – С. 118–119.

*Стаття надійшла до редакції 14.02.2013.*

---

**Польшина Ю.Ю. Изучение опыта эффективной организации трудовой деятельности в коммуне имени Ф.Э. Дзержинского**

*В статье на основе изучения деятельности коммуны имени Ф.Э. Дзержинского определены факторы эффективной организации детского труда; рассматриваются методы и формы работы в системе становления личности и ее включения в общественно полезную деятельность.*

**Ключевые слова:** трудовая деятельность, детский труд, детский коллектив.

**Polshina Y. Studying the experience of efficient organization of work in the commune of the F. Dzerzhinsky**

*The article based on the study of the commune named after Dzerzhinsky identified factors of effective organization of child labor in a commune named. Dzerzhinsky, examines methods and forms of work in the system of personality and its inclusion in socially useful activities.*

**Key words:** work activity, child labor, child team.